

ΠΑΝΟΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ (Κέρκυρα, 1884- Παρίσι, 1930)

Ο Πάνος Αραβαντινός εργάστηκε αρχικά στην Ελλάδα και κατόπιν στη Γερμανία του Μεσοπολέμου, σε μια γενικότερα σημαντική περίοδο για την ιστορία της διεθνούς σκηνογραφίας. Κατά την παραμονή του στη Γερμανία αναγνωρίστηκε ως ένας από τους σημαντικότερους σκηνογράφους της εποχής του, δημιουργώντας σκηνικά για περισσότερες από 110 παραστάσεις όπερας, οπερέτας, μπαλέτου και θεάτρου, από το 1917 ως το 1930.

Τη ζωή και την καλλιτεχνική πορεία του ζωγράφου και σκηνογράφου Πάνου Αραβαντινού (1884-1930) ανασυνθέτει το έργο της Φωφώς Μαυρική, το οποίο εκδόθηκε πρόσφατα (2011) από το Μουσείο Μπενάκη. *«Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί - σημειώνει η Φωφώ Μαυρική στην εισαγωγή της έκδοσης -ότι για διάστημα μεγαλύτερο από μία δεκαετία μετά τον θάνατό του οι σκηνογραφίες του εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούνται σε γερμανικά και άλλα ευρωπαϊκά θέατρα».*

Σημαντικά βιογραφικά στοιχεία αναδύονται επίσης από τη διδακτορική διατριβή του Κωνσταντίνου Χέλμη και από τη δουλειά του Ακαδημαϊκού- Καθηγητή Νικολάου Λούρου.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής του

Ο Πάνος Αραβαντινός, Ηπειρώτης στην καταγωγή, γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1884.

Ο πατέρας του, Αριστείδης Αραβαντινός, ήταν ένας από τους τελευταίους «ιατροφιλοσόφους» του τόπου, που άφησε σημαντικά τεκμήρια της επιστημονικής και ιστορικής αξίας του. Όταν πέθανε, έπρεπε από το περίσσειμα της επαγγελματικής του δραστηριότητας και από την περιορισμένη περιουσία της συζύγου του (από την αρχοντική Γιαννιώτικη οικογένεια Τσαταλοπούλου) να συντηρηθούν η γυναίκα και τρεις κόρες. Ο πρωτότοκος, Δημήτρης, ιδρυτής αργότερα της «Βραδυνής», καθώς και ο Πάνος, ζούσαν στο Βερολίνο, αντιμετωπίζοντας οικονομικές δυσκολίες.

Σπουδές και σημαντικές γνωριμίες

Από πολύ νωρίς έδειξε την αγάπη του για τη ζωγραφική και το θέατρο. Σε μικρή ηλικία μετοίκησε στην Αθήνα και παρακολούθησε κρυφά από τους γονείς του νυχτερινά μαθήματα ζωγραφικής στο Πολυτεχνείο. Παράλληλα εργαζόταν ως βοηθός- σκηνογράφος σε αθηναϊκά θέατρα. Οι σκηνογράφοι των αθηναϊκών θιάσων, Ζολλύ και Μπουαγιέ, μαζί με τον Αρμενόπουλο, τον πρώτο Έλληνα σκηνογράφο, υποστήριξαν τον νεαρό Αραβαντινό και τον παρότρυναν να μεταβεί στο Βερολίνο. Εκεί σπουδάζει στη Βασιλική Ακαδημία Εικαστικών Τεχνών στο Βερολίνο (1907- 1910), όπου αποφοιτά αποσπώντας το **χρυσό βραβείο**. Σπουδές έκανε και στο Παρίσι- εκεί γνώρισε και τον Δημήτρη Γαλάνη, ο οποίος μεσολάβησε για τη δημοσίευση γελοιογραφιών του σε γαλλικά περιοδικά.

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι

Πριν τη μόνιμη εγκατάστασή του στο Βερολίνο, οι Βαλκανικοί πόλεμοι τον έφεραν στην Ελλάδα. Πολέμησε στο μέτωπο της Ηπείρου (1912- 1913) και κατά την περίοδο αυτή σκηνογράφησε στην Αθήνα και στον Πειραιά τις οπερέτες του Σπύρου Σαμάρρα: «Πόλεμος εν πολέμω», «Πριγκίπισσα της Σασσώνος», «Κρητικοπούλα», τον «Πρωτομάστορα» του Μανώλη Καλομοίρη, την «Εύθυμη Χήρα» του Λέχαρ, τη θρυλική επιθεώρηση **«Ξιφίρ-Φαλέρ»** κ.ά. Την ίδια περίοδο σχεδίασε και όλες τις στολές του ελληνικού στρατού (1834-1900), τις οποίες εξέδωσε σε Λεύκωμα το Υπουργείο Στρατιωτικών.

Το 1910 βραβεύθηκε για το έργο του «Η προσκύνηση των μάγων», στον διαγωνισμό των Ακαδημιών Βερολίνου και Μονάχου. Η πρώτη του εμπειρία με τη σκηνογραφία ήταν το 1914, όπου έφτιαξε τα σκηνικά για το έργο «Ζωντανές εικόνες», από τον Σύλλογο Ερασιτεχνών. Ο Σύλλογος Ερασιτεχνών ιδρύθηκε το 1914 από τον πρίγκιπα Νικόλαο, γιο του Βασιλιά Κωνσταντίνου- είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του Γεώργιο τον Ά τη διεύθυνση του Βασιλικού Θεάτρου και σκοπός του ήταν να κινήσει το ενδιαφέρον της νεολαίας για καθετί σχετικό με το θέατρο. Τα επόμενα χρόνια σχεδιάζει και επιβλέπει την κατασκευή σκηνικών για οπερέτες και θεατρικά έργα.

Η καριέρα στη Γερμανία

Το 1917 επέστρεψε στο Βερολίνο και εργάστηκε στο Βασιλικό Θέατρο, φιλοτεχνώντας τα σκηνικά για τη «Ζαν ντ' Αρκ» του Σίλλερ και το «Όνειρο καλοκαιρινής νυκτός» του Σαίξπηρ. Το 1920 σκηνογράφησε στην Κρατική Όπερα της ίδιας πόλης τη **«Γυναίκα δίχως σκιά»** του Ρίχαρντ Στράους, έργο με το οποίο αποκαλύφθηκε το ταλέντο του. Από

τότε και μέχρι το 1930 φιλοτέχνησε τα σκηνικά για περισσότερα από 100 μουσικά έργα (οπερέτες, μπαλέτα, όπερες), ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν: του Βάγκνερ «Ο χρυσός του Ρήνου», «Ο ιπτάμενος Ολλανδός», «Ο Πάρσιφαλ», «Ο Ζίγκφριντ», «Ο Τριστάνος»· του Μπετόβεν το «Φιντέλιο»· του Μότσαρτ «Η αρπαγή από το σεράι», «Έτσι κάνουν όλες», «Ο μαγεμένος αυλός», «Οι γάμοι του Φιγκαρό»· του Μπιζέ η «Κάρμεν»· του Γκλουκ «Ο φιλάργυρος», «Ο προσκυνητής της Μέκκας», «Ο Δον Ζουάν»· του Πουτσίνι «Μποέμ»· του Μασκάνι «Η καβαλερία ρουσικάνα»· του Βέρντι «Η Αίντα»· του Γκουνώ «Η Μαργαρίτα»· του Γιόχαν Στράους «Ο βαρώνος αθίγγανος»· του Στραβίνσκι «Η ιστορία ενός στρατιώτη», «Η αλεπού»· των Μιλλώ- Κλοντέλ ο «Χριστόφορος Κολόμβος».

Το 1921 βραβεύεται από το Κυβερνητικό Γραφείο Ευρεσιτεχνίας για το αρχιτεκτονικό του σχέδιο για τα θέατρα και τις αίθουσες συναυλιών. Το 1926 τιμάται με τον τίτλο του καλλιτεχνικού συμβούλου των γερμανικών θεάτρων και του ανατίθεται η οργάνωση της δικής του σχολής σκηνογραφίας, στην Κρατική Όπερα του Βερολίνου. Η δράση του σταδιακά επεκτείνεται και στα θέατρα άλλων πόλεων της Γερμανίας.

Το 1927, το Εθνικό μας Θέατρο τού ζητά τις γνώσεις του για τον τεχνικό εκσυγχρονισμό της σκηνής του. Ο Αραβαντινός ανταποκρίνεται, αλλά δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη συνεργασία του για τις παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου, λόγω του πρόωγου θανάτου του.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του

Το 1927 παντρεύτηκε την Ελίζαμπετ Γκρούμπε, πρώτη χορεύτρια της Όπερας του Βερολίνου. Απεβίωσε τρία χρόνια αργότερα (4/12/1930) από πνευμονία στο Παρίσι, σε ηλικία μόλις 46 ετών.

Υπήρξε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων και της Ακαδημίας Καλών Τεχνών του Βερολίνου. Ασχολήθηκε με την εικονογράφηση βιβλίων, με την προσωπογραφία, την αφίσα, τη γελοιογραφία και τη χαλκογραφία. Έλαβε μέρος σε πολλές διεθνείς εκθέσεις- στη Βενετία, το Βερολίνο, το Μόναχο, το Παρίσι, το Άμστερνταμ κ.α.

Τιμή στη μνήμη και το έργο του

Τον θάνατό του ακολούθησαν υπεράνθρωποι αγώνες της οικογένειάς του και του καλλιτεχνικού κόσμου ώστε να συγκεντρωθεί το έργο του και να στεγαστεί σε κάποιο Μουσείο αφιερωμένο σε αυτόν. Πολλά χρόνια αργότερα ιδρύθηκε το Μουσείο Πάνου

Αραβαντινού (1972), το οποίο στεγάζεται μέσα στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά και διαθέτει περίπου 1300 έργα του μεγάλου σκηνογράφου.

Το 1931 η «Εταιρεία Φιλοτέχνων», τιμώντας τη μνήμη του, παρουσίασε στο «Μέγαρο Δελιγιώργη» 340 έργα του: *«Η Εταιρεία Φιλοτέχνων, τελούσα καλλιτεχνικόν μνημόσυνον του Πάνου Αραβαντινού, συνέλεξε με στοργήν το διεσπαρμένον έργον του και το παρουσιάζει σήμερον εις τον θαυμασμόν των Ελλήνων, των οποίον το όνομα εξύψωσεν εν τη ξένη ο καλός, ο αλησμόνητος, ο μεγάλος καλλιτέχνης»*.

Το 1962 παρουσιάστηκαν στο Ζάππειο 18 σχέδιά του για τον Χριστόφορο Κολόμβο, στο πλαίσιο της έκθεσης αρχιτεκτονικής θεάτρων και σκηνογραφιών, ενώ το 1980 η ΕΠΜΑΣ διοργάνωσε αναδρομική παρουσίαση με κρητιδογραφίες, τέμπερες και ελαιογραφίες. Επίσης, ως ζωγράφος είχε πάρει μέρος στο Salon του Βερολίνου, στη Θεατρική Πινακοθήκη του οποίου εκτίθενται έργα του.

Έργα του σήμερα βρίσκονται, εκτός από το Μουσείο Πάνου Αραβαντινού, στις Θεατρικές Πινακοθήκες του Βερολίνου και του Μονάχου, στην Πινακοθήκη του Αμβούργου, στο Μουσείο Μότσαρτ του Σάλτσμπουργκ, στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας, στην Εθνική Πινακοθήκη- Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, στην Πινακοθήκη Αβέρωφ, στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας, στην Κερκυραϊκή Πινακοθήκη, στις συλλογές Κουτλίδη και Λεβέντη κ.α.

Κριτικές (ενδεικτικά)

-«Ομολογώ ότι την όπερα *"Η γυναίκα δίχως σκιά"* πήγαινα συχνά να τη δω, όχι για τη μουσική του Ρίχαρντ Στράους, αλλά για τις σκηνικές εικόνες του Αραβαντινού», έγραφε στις 2/12/1930 ο διάσημος Γερμανός μουσικολόγος και μουσικοκριτικός Άλφρεντ Αϊνστάιν, στις 2 Δεκεμβρίου του 1930, δύο μέρες πριν το θάνατο του σπουδαίου Έλληνα σκηνογράφου.

-Ιστορικοί της Τέχνης θεωρούν ότι πολλές σημερινές σκηνογραφίες μοιάζουν «ξεπερασμένες» μπροστά στα έργα του Αραβαντινού και ότι οι Έλληνες σκηνογράφοι πολλά μπορεί να διδαχθούν από αυτόν τον «Πρωτέα» της σκηνογραφίας, όπως τον έχει χαρακτηρίσει η ιστορικός Τέχνης Μαριλένα Κασιμάτη.

-«Σήμερα οι μακέτες των έργων του είναι τα εύγλωττα δείγματα του θαύματος που πρόσφερε κάτω από τη διεύθυνση του Αραβαντινού η Όπερα του Βερολίνου. Ονειρικά χρώματα, που σβήνουν το ένα μέσα στο άλλο, παραλλαγές του μπλε, του κίτρινου, του κόκκινου, πρέπει να δημιουργούσαν τη σαγήνη και την ξεγνοιασιά του ονείρου μετά την επίδραση του γλυκού τρεμοσβήματος, του μαλακού σβησίματος, αλλά ακόμα της

παλλόμενης αιφνιδιαστικής εντάσεως του φωτός που διηύθυνε πάντα σα μαέστρος μόνος του».

Δημήτριος Παπαστάμος

-«Δεν είμαι εγώ αρμόδιος να υμνήσω το καλλιτεχνικό έργο του Πάνου Αραβαντινού. Μου επιτρέπεται όμως να ξαναθυμηθώ με βαθιά συγκίνηση τα ρίγη της υπερηφάνειας που προκαλούσαν σε μένα τον Έλληνα φίλο, οι ακατάπαυστες επευφημίες που ακολουθούσαν τις σκηνογραφίες του στο τέλος των παραστάσεων. Δεν ήταν συνηθισμένες για τους σκηνογράφους τέτοιες εκδηλώσεις. Όρθιοι οι θεατές δεν εγκατέλειπαν τις θέσεις τους πριν ζητήσουν ονομαστικά και με επιμονή να παρουσιαστεί στο προσκήνιο ο «Αραβαντίνος», όπως τόνιζαν στην παραλήγουσα το όνομά του. Αυτός όμως από υπερβολική μετριοφροσύνη ποτέ δεν παρουσιαζόταν παρά μόνο, ίσως σπάνια, όταν οι τραγουδιστές τον έσερναν με τη βία στο προσκήνιο».

N.K. Λούρος